

Pension Reform Risks in the Czech Republic

Rizika penzijní reformy v České republice

Kateřina Kořená¹

Abstract

The paper is focused on the pension reform in the Czech Republic. In the first part the author describes the new pension security scheme in the Czech Republic. The second and third parts deal with the pension reform risks connecting with the functioning of the pension reform and the participation in this reform.

Key words

Pension reform, pension reform risks, pension security scheme pillars, pension funds, transformation of pension funds.

JEL Classification: G23

1. Úvod

Cílem článku je posouzení reformy důchodového systému v České republice z hlediska možných rizik spojených s touto reformou. Rizika jsou rozdělena do dvou kategorií, a to na rizika spojená se zavedením a úspěšným fungováním penzijní reformy a na rizika spojená s účastí nebo neúčastí v daném pilíři důchodového systému.

Článek je rozdělen do tří částí, přičemž v první části je detailně popsána penzijní reforma. V druhé části je posouzeno riziko politické a ekonomické, ve třetí části rizika související se vstupem do druhého a třetího pilíře důchodového systému.

2. Charakteristika penzijní reformy

Základem penzijní reformy jsou tři pilíře důchodového zabezpečení. Doposud existovaly v České republice pouze dva pilíře, a to první povinný státní průběžný pilíř a třetí dobrovolný soukromý fondový pilíř. Nově tedy vznikne druhý pilíř důchodového zabezpečení, který bude obdobně jako pilíř třetí dobrovolný, soukromý a fondový.

2.1 Pilíře důchodového zabezpečení v České republice

Do druhého pilíře bude umožněn transfer tří procentních bodů z vyměřovacího základu důchodu z prvního pilíře (tzv. opt-out) – odvod do prvního pilíře se tedy sníží z 28% na 25%. Zároveň bude muset účastník po svém vstupu do druhého pilíře odvádět další 2%, celkově tedy bude spořit v rámci druhého pilíře 5% z vyměřovacího základu důchodu, přičemž vstup do tohoto druhého pilíře bude nevratný. Vstup do druhého pilíře bude dobrovolný a bude záviset na věku účastníka – účastníci nad 35 let se do poloviny roku 2013 budou muset rozhodnout, zda se reformy zúčastní, mladší účastníci budou do systému moci vstoupit kdykoliv do právě 35 let. Uvažuje se také o možnosti (zatím nebylo schváleno), že nově

¹ Ing. Kateřina Kořená, Ph.D., katerina.korena@vsb.cz.

nastupující absolventi budou automaticky účastníky druhého pilíře, pokud se aktivně nerozhodnou ze systému vystoupit. Dále bude platit, pokud účastník ve druhém pilíři nebude moci odvádět 2% z důvodu ztráty zaměstnání nebo nemoci, tento odvod nebude povinný.

Výhodou druhého pilíře bude i skutečnost, že v případě úmrtí účastníka se jeho naspořené prostředky ve fondu stávají předmětem dědictví, což ve státním prvním pilíři není možné.

Pravděpodobnost úmrtí podle věku a výše naspořených prostředků (muž 35 let, hrubá mzda 30 000 Kč, účast v Dynamickém fondu)

Věk	Pravděpodobnost úmrtí	Naspořené prostředky
40	0,7%	58 771 Kč
45	1,8%	128 416 Kč
50	3,7%	210 946 Kč
55	7,0%	308 747 Kč
60	12,2%	424 642 Kč
65	20,0%	561 981 Kč
67	23,9%	623 785 Kč

Zdroj: Petr Syrový: *Jak si zajistit lepší důchod*, www.kfp.cz

Tento druhý pilíř bude nazýván důchodové spoření, stávající třetí pilíř = současné penzijní připojištění s penzijními fondy se bude nazývat doplňkové penzijní spoření. Platnost reformy je od 1.1.2013.

2.2 Druhy fondů ve II. pilíři

Důchodové fondy² ve druhém pilíři budou spravovat nově vzniklé penzijní společnosti. Majetek v důchodovém fondu bude obhospodařovat penzijní společnost svým jménem a na účet účastníků tohoto fondu. Tento majetek v důchodovém fondu není součástí majetku penzijní společnosti, která jej obhospodařuje. Způsob spravování důchodových fondů je velmi podobný postavení otevřených podílových fondů a investičních společností.

Penzijní společnosti budou moci nabízet 4 následující fondy:

- Fond státních dluhopisů,
- Konzervativní fond,
- Vyvážený fond,
- Dynamický fond.

Jednotlivé fondy se budou lišit způsobem investování, přičemž Fond státních dluhopisů bude nejméně rizikový (investice pouze do státních dluhopisů, zákaz investování do akcií, 100% zajištění měnového rizika) a Dynamický fond nejvíce rizikový (větší podíl investic do akcií, min. 50% zajištění měnového rizika). Průměrný roční výnos v budoucnosti je založen na historických datech výnosů na finančních trzích a očekává se přibližně od 0,8% u Fondu státních dluhopisů do 3,1% u Dynamického fondu.³

Výběr fondu bude záležet na účastníkovi samotném, pouze bude věkem regulována účast ve více rizikových fondech (podobně jako ve fondech životního cyklu budou peněžní prostředky účastníka postupně překlápěny do méně rizikových fondů), pokud ale bude účastník písemně trvat na svém způsobu investování, bude mu to umožněno. Přestupy mezi jednotlivými fondy možné budou, převod prostředků účastníka k jiné penzijní společnosti bude bezplatný, pokud od vzniku účasti na důchodovém spoření uplyne více než 5 let, zároveň

² Důchodové fondy nebudou mít právní subjektivitu.

³ Tento výnos je počítán podle trhu USA za 100 let a zahrnuje inflaci a poplatky.

bude platit, že pokud bude změna strategie spoření provedena pouze jednou za rok, bude opět bezplatná.

3. Rizika související s fungováním reformy

Existují dvě rizika související s fungováním penzijní reformy – politické a ekonomické, přičemž obě rizika spolu úzce souvisejí. Význam politického rizika spočívá v tom, že politická rozhodnutí mají významný vliv na fungování a efektivitu penzijního systému a následně výši dávek. U průběžných systémů jde o možné legislativní změny a u fondově financovaných systémů může jít o riziko zneužití naspořených příspěvků.

3.1 Politické riziko

V České republice politické riziko vyplývá ze skutečnosti, že je současná reforma dlouhodobě kritizována opozičními stranami, zejména ČSSD. Tato strana deklaruje, že v případě vyhraných budoucích voleb (2014) bude chtít penzijní reformu výrazně změnit (event. v případě voleb předčasných pravděpodobně i odložit). Toto politické riziko je vzhledem k současným voličským preferencím relativně vysoké.

Zároveň je třeba vycházet i ze zkušeností v okolních státech, kdy jak na Slovensku, tak v Maďarsku s výměnou politické reprezentace došlo ve fungování penzijního systému ke značným změnám. Na Slovensku nastala situace, kdy sice stávající důchodové společnosti mohou dále existovat, ale změnilo se nastavení parametrů investování, takže toto investování není jak pro fondy, tak pro jejich účastníky výhodné⁴. V Maďarsku potom došlo k úplnému obratu, kdy vláda de facto úspory občanů znárodnila a vrátila je do státního pilíře. V České republice by zřejmě celá reforma zrušena nebyla, pravděpodobně by ale došlo k obdobným výrazným změnám jako v sousedních zemích, protože opozice kritizuje vyvedení peněz ze státního prvního pilíře s tím, že toto zapříčiňuje pokles odvodů do státního rozpočtu. Další námitkou je růst daně z přidané hodnoty, jejíž zvyšování opozice odmítá.

3.2 Ekonomické riziko

Politické riziko je spjato s ekonomickým rizikem, které vyplývá z toho, že dobré fungování reformy je podmíněno dostatečným počtem účastníků ve fondech druhého pilíře. Z ekonomického hlediska je totiž nutné, aby důchodové fondy v tomto pilíři měly dostatek účastníků zapojených do dlouhodobého investování. Poplatky ve zřizovaných fondech jsou totiž ze zákony nastaveny velmi nízko, a fondy tak budou moci úspěšně fungovat pouze při dostatečném počtu zapojených účastníků. Dobrovolnost je tak rizikem pro budoucí správce fondů a celkovou efektivitu systému, může zde vznikat riziko pro správce kvůli komplikovanému odhadu počtu budoucích klientů a návratnosti investic. Může tak dojít k situaci, kdy kvůli nedostatečnému objemu prostředků ve správě fondu nebude zhodnocení investic zpočátku vysoké, což možné budoucí účastníky dále odradí. Na rozdíl od již zmíněného Slovenska nebo Maďarska, kde byl vstup do druhého pilíře až na výjimky povinný (omezení věkem), je tak velmi pravděpodobné, že počet účastníků v tomto pilíři bude ve srovnání s těmito zeměmi výrazně nižší, protože dobrovolnost může vést k pasivitě občanů, kteří by mohli do systému vstoupit.

⁴ Po nástupu Ficovy vlády došlo k tomu, že všechny fondy bez rozdílu míry rizika musejí povinně garantovat nezáporný výnos (tzv. kladnou nulu) na půlroční bázi.

4. Rizika související se vstupem do II. a III. pilíře

4.1 Vstup do II. pilíře

Následující rizika jsou spojena se zapojením, respektive nezapojením do penzijní reformy v rámci druhého nebo třetího pilíře. Při vstupu do druhého pilíře musí fyzická osoba řešit, kdy a zda je tento vstup vhodný, což je dáno zejména mzdou a délkou zapojení do druhého pilíře. V podstatě platí, čím vyšší mzda a delší doba zapojení, tím je účast ve druhém pilíři výhodnější. V případě příliš nízké mzdy a zejména zapojení na příliš krátkou dobu, je vstup do druhého pilíře finančně méně výhodný. Důležitý je také výběr fondů, kdy při výběru méně rizikového vybíráme také ten nejméně výnosný. Je ale zásadní otázkou, zda řešit výhodnost nebo nevýhodnost vstupu do druhého pilíře podle současných výpočtů a pouze z ekonomického hlediska. Z výpočtů je totiž vidět (viz tabulky), že rozdíly v celkově získané částce nejsou výrazné, proto by zřejmě toto rozhodování neměly zásadním způsobem ovlivňovat.

Vstup do II. pilíře (věk 30 let, hrubý příjem 30 000 Kč, účast v Dynamickém fondu)

	Pouze I. pilíř	Využití II. pilíře
Důchod z I. pilíře	13 210 Kč	11 363 Kč
Renta z opt-outu		2 898 Kč
Renta z našich peněz (2%)	1932 Kč	1932 Kč
CELKEM	15 142 Kč	16 193 Kč
ROZDÍL		1 052 Kč

Zdroj: Petr Syrový: Jak si zajistit lepší důchod, www.kfp.cz

Výhodnost vstupu do II. pilíře

	Příjem			
	10 000 Kč	20 000 Kč	30 000 Kč	50 000 Kč
Dnešní věk				
20 let	+ 179 Kč	+ 1 256 Kč	+ 2 453 Kč	+ 5 154 Kč
30 let	+ 169 Kč	+ 393 Kč	+ 1 052 Kč	+ 2 620 Kč
40 let	- 215 Kč	+ 74 Kč	+ 432 Kč	+ 1 320 Kč
50 let	- 178 Kč	+ 76 Kč	+ 64 Kč	+ 438 Kč
60 let	- 45 Kč	- 33 Kč	- 22 Kč	+ 28 Kč

Zdroj: Petr Syrový: Jak si zajistit lepší důchod, www.kfp.cz

Výnosnější – výše důchodu bude v rámci 2. pilíře cca o 10% vyšší

Méně výnosné – kurzíva - výše výnosu bude cca o 2% nižší

Výnosnost je srovnatelná – zvýrazněné písmo

Zároveň je jasné, že nastavení parametrů pro tyto dlouhodobé výpočty není stálé, ale že velmi pravděpodobně bude docházet v průběhu času ke změnám, které výsledky těchto výpočtů mohou dále i výrazněji měnit⁵. Je třeba proto tyto výpočty považovat spíše za orientační. Z výše uvedeného vyplývá, že otázka vstupu do druhého pilíře by spíše měla být spojena s důchodovým pojištěním jako celkem včetně očekávaného příjmu ze státního prvního pilíře. Není totiž jasné, jak dlouho a v jakém poměru bude stát schopen poskytovat stávající výplaty důchodů z hlediska budoucí demografické situace. Kvůli rozložení rizika je

⁵ Z hlediska budoucnosti počítáme jednak s očekávaným výnosem a inflací, jednak může dojít ke změnám při výpočtu důchodu z prvního pilíře (výše mezd, valorizace penzí, náhradový poměr k výplatám), dále je možná změna druhého pilíře vzhledem k politické situaci.

tedy přijatelnější rozložit budoucí důchodové příjmy do více zdrojů, tedy do prvního i druhého pilíře. Spoléháním se pouze na státní důchod podstupujeme riziko vyšší. V následující tabulce můžeme vidět velikost důchodu z druhého pilíře – např. dnešní 30letý účastník druhého pilíře bude při průměrné hrubé mzdě 20 000 Kč pobírat 25% důchodu z druhého pilíře.

Velikost důchodu z II. pilíře v % v závislosti na věku (času) a příjmu

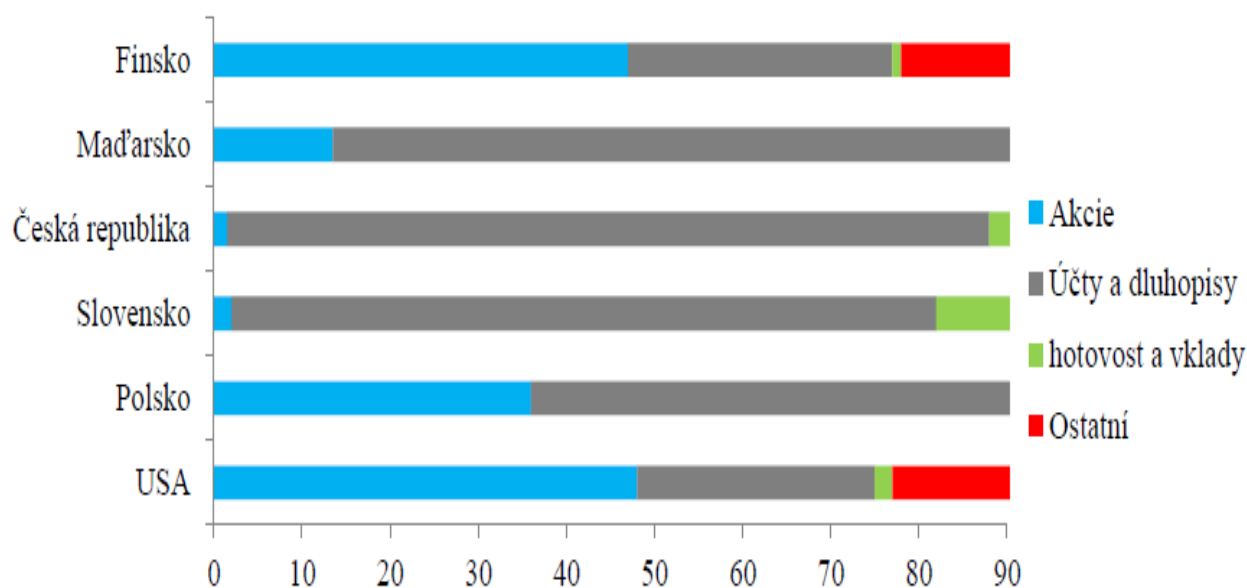
	Příjem			
Dnešní věk	10 000 Kč	20 000 Kč	30 000 Kč	50 000 Kč
20	25%	35%	41%	50%
30	17%	25%	30%	38%
40	11%	16%	20%	26%
50	5%	8%	10%	14%
60	1%	1%	2%	2%

Zdroj: Petr Syrový: Jak si zajistit lepší důchod, www.kfp.cz

4.2 Účast ve III. pilíři a vstup do transformovaného III. pilíře

Třetí pilíř důchodového pojištění – penzijní připojištění - již u nás relativně úspěšně funguje od roku 1994. V současné době u nás působí 9 penzijních fondů, které k 30.6. 2012 spravovaly téměř 258 mld. Kč majetku. V případě investování do penzijních fondů došlo ke změnám už v průběhu letošního roku. Na základě zákona bylo možné pouze do konce března 2012 nově vstoupit do stávajících fondů za současných podmínek. V současnosti tyto fondy musí vykazovat za každý rok nezáporný výsledek (tzv. kladnou nulu). To znamená, že když je portfolio fondu z důvodu výkyvů na finančních trzích ztrátové, netýká se tato ztráta účastníka penzijního připojištění, ale je doplacena na tuto tzv. kladnou nulu správcem daného penzijního fondu. Z toho také vyplývá omezení pro fondová portfolia, kdy výsledkem je skutečnost, že žádný z těchto fondů neinvestuje do akcií kvůli jejich kolísavosti ani zákonem povolené množství (to je v současnosti 25%, většina fondů do akcií ale téměř vůbec neinvestuje). V zahraničí je přitom situace odlišná (až na Slovensko), viz následující graf.

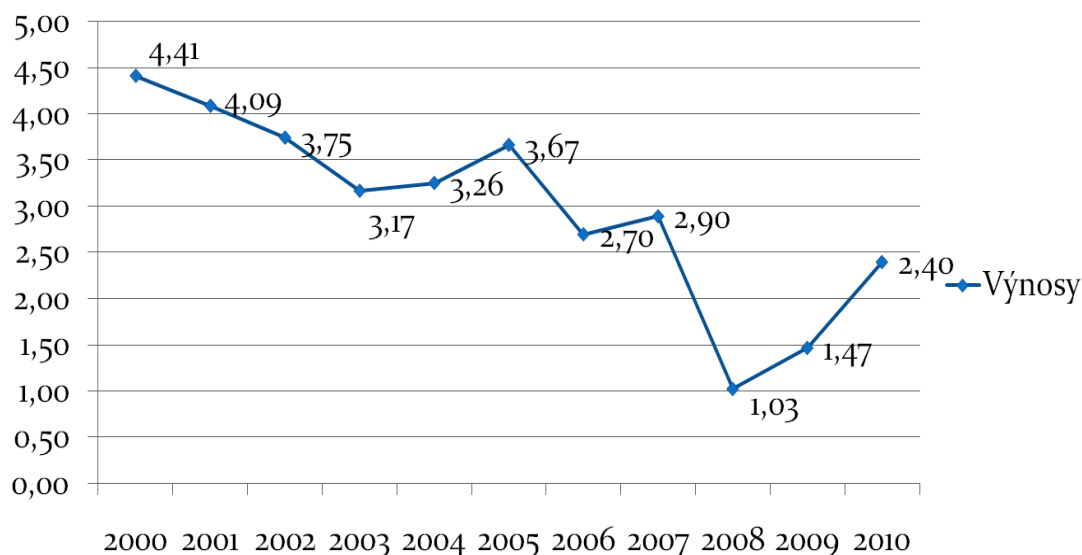
Alokace aktiv penzijních fondů ve vybraných zemích za rok 2010 v %

Zdroj: OECD

Důsledkem jsou pak malé výnosy stávajících českých penzijních fondů (v následující tabulce jsou jako příklady uvedeny výnosy v letech 2003 – 2010).

Průměrný vývoj výnosů českých penzijních fondů v %

Zdroj: Asociace penzijních fondů ČR

Na základě reformy současné podoby penzijního připojištění budou vedle sebe od 1. 1. 2013 působit transformované fondy (staré penzijní připojištění) a nové účastnické fondy (nové penzijní připojištění), protože nově budou moci správci penzijních fondů nabídnout klientům nové rizikověji zaměřené fondy, účastníci třetího pilíře (nově doplňkové penzijní spoření) si budou moci vybrat svou vlastní investiční strategii z daleko pestřejší nabídky fondů od

konzervativního přes fondy životního cyklu po akciové fondy⁶. Dále dojde k oddělení majetku správce a majetku penzijní společnosti a ke zprůhlednění poplatků. Účastník třetího pilíře už proto neponese kreditní riziko a poplatky budou přesně definované a dohledatelné. Další změnou u nových fondů v tomto pilíři bude zrušení získání výsluhové penze⁷, což byla možnost vybrat po 15 letech polovinu naspořené částky z fondu, (u starých transformovaných fondů tato možnost zůstala).

Nově se v celém třetím pilíři bude měnit výše příspěvku státu, protože cílem státu je touto transformací fondů donutit staré i nové účastníky penzijního spoření spořit vyšší částky (viz následující tabulka). Státní příspěvek se proto bude poskytovat až od 300 korunového měsíčního příspěvku účastníka (doposud stačilo 100 Kč), na druhé straně se výše státního příspěvku navyšuje až na 230 Kč v případě 1 000 korunového měsíčního příspěvku. Možnost zaměstnavatele přispívat v rámci tohoto doplňkového penzijního spoření zůstává nezměněna, předpokládá se, že se příspěvek zaměstnavatele stane standardním benefitem pro zaměstnance.

Výše současného a budoucího státního příspěvku v Kč

Vlastní měsíční příspěvek účastníka	Státní příspěvek aktuální	Státní příspěvek od 1.1. 2013
100	50	0
200	90	0
300	120	90
400	140	110
500	150	130
600	150	150
700	150	170
800	150	190
900	150	210
1 000	150	230

Zdroj: Asociace penzijních fondů ČR

Z hlediska možných rizik bude tento třetí pilíř méně rizikovější než byl v minulosti, protože dojde ke snížení kreditního rizika a poplatky budou jednoznačně stanovené. Zároveň zůstává podpora státu i zaměstnavatele, což je výnosově více výhodné zejména v kratším a střednědobém časovém horizontu. U dlouhodobého časového horizontu by měl možný účastník vzít v úvahu svůj vztah k riziku, protože pokud by se rozhodl investovat rizikověji (např. do otevřených podílových fondů), byly by jeho výnosy pravděpodobně vyšší.

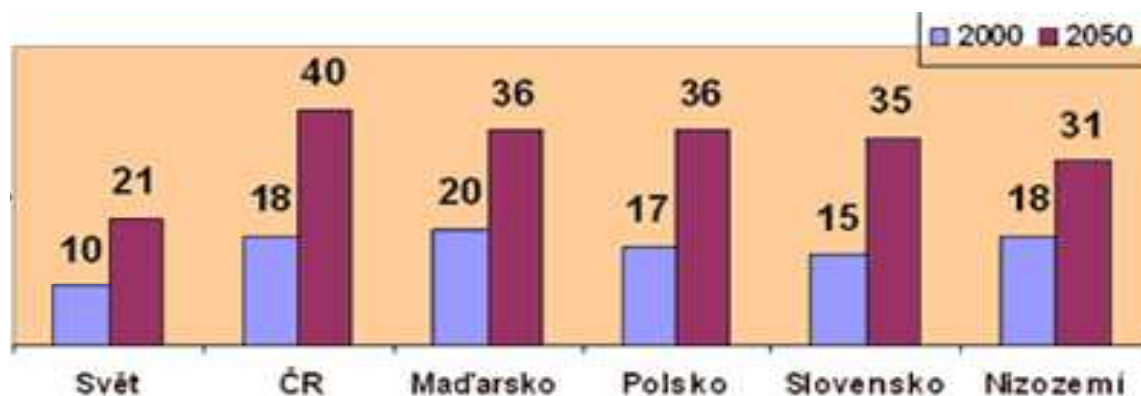
5. Závěr

Penzijní reforma v České republice ovlivní v blízké budoucnosti většinu obyvatel České republiky. Ti se budou muset rozhodnout, jestli ji budou podporovat (politicky) a jestli se jí hodlají zúčastnit (ekonomicky). Rizika penzijní reformy je třeba posuzovat racionálně na základě budoucího demografického vývoje, ze kterého je naprosto jasné, že k reformě dojít muselo. První pilíř je z dlouhodobého hlediska ve stávající podobě neudržitelný, protože stát nebude mít dostatek finančních prostředků na výplatu důchodů – viz následující graf.

⁶ Penzijní společnost vždy bude muset povinně nabízet jeden konzervativní fond.

⁷ Důvodem je, že penzijní spoření má sloužit k zabezpečení na stáří a nikoliv k uložení peněz na 15 let.

Podíl osob v populaci starších 60 let v % - srovnání rok 2000 a 2050

Otázkou je současná podoba penzijní reformy, která je výsledkem kompromisních jednání aktuální politické reprezentace⁸. Hlavním rizikem z hlediska úspěšnosti reformy zůstává riziko politické, které může v budoucnosti reformu výrazně ovlivnit a poškodit, zejména pokud dojde k jejím dalším úpravám⁹. Z pohledu možného účastníka je účast v druhém i třetím pilíři žádoucí zejména z hlediska diverzifikace příjmů budoucího celkového důchodového zabezpečení.

References

- [1] Zákon č. 426/2011 Sb., o důchodovém spoření.
- [2] Zákon č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření.
- [3] Zákon č. 42/1994, o penzijním připojištění se státním příspěvkem.
- [4] Materiály KFP, www.kfp.cz

⁸ Původně se uvažovalo o povinném druhém pilíři, tato varianta reformy ale byla politicky neprůchozí.

⁹ Prezident ČR Václav Klaus vetoval 24. 9. 2012 zákon, který projednával způsob, jak spravovat penzijní spoření občanů v nově zaváděném II. pilíři penzijní reformy.